

Влох Н. М.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЗАСОБИ ПАРАГРАФЕМІКИ АНГЛОМОВНОГО ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена розгляду параграфемних засобів у постмодерністському художньому тексті. Автор здійснює спробу виокремити параграфемні засоби та простежити активізацію уваги читача цими засобами, які сприяють інтерпретації художнього тексту.

Ключові слова: параграфеміка, параграфемні засоби, постмодерністський художній текст.

Статья посвящена рассмотрению параграфемных средств в постмодернистском художественном тексте. Автор делает попытку выделить параграфемные средства и проследить активизацию внимания читателя этими средствами, которые способствуют интерпретации художественного текста.

Ключевые слова: параграфеміка, параграфемные средства, постмодернистский художественный текст.

The article considers the graphic means in postmodernist fiction. The author attempts to single out the graphic means and trace activation of reader's attention by these means which facilitate the interpretation of a literary text.

Keywords: graphics, graphic means, postmodernist literary text.

Стрімке зростання кількості візуальної інформації в сучасній комунікації викликає великий інтерес до невербальних засобів, які супроводжують писемне мовлення, зокрема до графічного оформлення текстів. Графічні засоби художнього тексту стали предметом дослідження багатьох учених. Їх специфіку і функції розглянуто у працях І.В. Арнольд [1], В.В. Куцога [5], М.М. Федорчук [8], В.І. Чепурних [9]. Утім, графеміка художнього тексту й надалі залишається актуальною через її прагматилістичний вплив на читача. Ми ставимо за мету виокремити параграфемні засоби у художньому постмодерністському тексті та простежити активізацію уваги читача цими засобами, які забезпечують сприйняття естетичної інформації і сприяють інтерпретації художнього тексту. Досліджуючи особливості постмодерністського художнього тексту як реалізацію писемної форми мови і як виразний потенціал графічних прагматилістичних засобів, ми виходимо з положення про те, що опис мови, її структури і системи мусить бути скерованим на її комунікативну функцію. У спілкуванні всі мовні та позамовні чинники тісно поєднані й спрямовані на досягнення певної мети – впливу на адресата.

Характерні тенденції останніх десятиріч свідчать про прагнення сучасної людини скоротити текстовий простір, зберігаючи інформаційне поле (а інколи навіть його збільшуючи). Текстовий простір у лудичній матерії англomовного постмодерністського тексту скорочують за допомогою включення у нього додаткових семіотичних знаків і засобів, які виконують різноманітні функції в організації і формуванні смислу, які впливають на читача й інколи містять у собі більше інформації, ніж використані у тексті номінативні одиниці. Прикладом такого вдалого синтезу є **параграфеміка**, яку розглядають у літературі як розділ науки, який є на межі семіотики і лінгвістики, або ж як розділ паралінгвістики [7; 4].

У знакові маркери, які входять у параграфеміку, внесено передусім широкий спектр семіотичних одиниць (цифри, графіки, символи, фотографії, рисунки, таблиці, пунктуаційні знаки у вузькому розумінні). Як стверджує Н.Л. Шубіна, це певною мірою ускладнює мотивацію виокремлення параграфеміки як самостійного розділу лінгвістичної науки [10, с. 185]. Ймовірно, цим зумовлено введення такого терміна для позначення додаткової функціонально-адаптивної системи писемної сфери комунікації, як **метаграфеміка** [2; 10]. Метаграфеміка як додатковий семіотичний код теж реалізує завдання автора (комунікативно-цільова програма адресанта) і завдання читача (комунікативно-пізнавальна програма адресата). Її основними функціями є участь у комунікативно-динамічній організації тексту і в оптимальному розподілі інформації.

Ми використовуємо термін **параграфеміка** для позначення функцій семіотичних одиниць, які маркують вербальну частину художнього викладу шляхом графічної структуризації та пунктуаційної сегментації текстових фрагментів, несучи при цьому експресивне навантаження і вагомий прагматичний потенціал. Параграфеміка дає змогу ввести в повідомлення семантичну інформацію, яка полегшує сприйняття та привертає увагу до найважливіших елементів, сприяючи спрощеному тематичному членуванню. Параграфемні засоби визначають як такі, що існують поряд із графемною системою мови і порушують "прозорість" графічної субстанції мовного вираження. Вони супроводжують мовлення і забезпечують надання різних конотацій.

Коло засобів, які можна зарахувати до параграфемних, залишається відносно невизначеним. А.Г. Баранов та Л.Б. Паршин пропонують розрізняти три групи параграфемних засобів залежно від механізмів їхнього створення [2]:

- **синграфемні засоби** (стилістичні варіювання знаків пунктуації);
- **супраграфемні засоби** (шрифтове варіювання);
- **топографемні засоби** (площинне варіювання тексту).

І.В. Вашуніна вважає, що до параграфемних засобів належать графічні засоби у їхньому вживанні, некодифікованому правилами орфографії. Наприклад, використання лапок, дефісу, вставлення, закреслення тощо із певною комунікативною метою – для досягнення оригінальності, образності [3]. Широким є трактування параграфемних засобів як найрізноманітніших невербальних засобів писемного мовлення, які беруть участь у передачі інформації [6, с. 12].

Визначаючи зовнішню організацію тексту, параграфемні засоби містять: графічну сегментацію тексту і його розміщення, довжину рядка, проміжки, шрифт, курсив, втяжку, підкреслення, колір, друкарські знаки, графічні символи, цифри, логографічні знаки (№, \$, %, +, =), засоби іконічної мови (малюнок, фотографія, таблиця, схема, креслення), неконвенційну орфографію слів і розстановку знаків пунктуації, формат, ширину поля та інші засоби, які можуть варіюватися залежно від характеру конкретного тексту. Якщо одні параграфемні засоби виступають як самостійні носії інформації і є самодостатніми для розкриття змісту тексту (фото, малюнок, схема, графік), то інші – використовуються як допоміжні стосовно вербальних засобів і вносять допоміжні семантичні чи експресивні відтінки в його зміст (наприклад, шрифт, колір, підкреслення і т. ін.).

Для постмодерністських текстів властиве інтенсивне використання параграфемних знаків. Яскравою ознакою сучасних англомовних постмодерністських художніх текстів є використання параграфемних засобів, які формують (поряд із вербальними засобами) його змістовний і прагматичний аспекти та виступають у ролі маркерів, за якими ідентифікують тип тексту. Рациональне використання параграфемних засобів робить писемний текст мотивованішим і прагматично виразнішим. Це суттєво для постмодерністських текстів, адже саме такі тексти створюють з метою інтерпретації й адекватного розуміння. Параграфемні треба визначати не тільки як додаткове джерело інформації, але й як інструмент створення комунікативних стратегій постмодерністських текстів. За нашими спостереженнями, найхарактернішою функцією засобів параграфеміки є їхня участь в оптимальному розподілі інформації у постмодерністському тексті. Параграфемні знаки в англомовному дискурсі постмодернізму використовують як своєрідні сигнали згортання і розгортання інформаційного поля у сюжетно-фабульному просторі постмодерністського тексту. У світоглядному аспекті постмодернізм орієнтований на сприйняття світу як хаосу, абсурду, позбавленого причинно-наслідкових зв'язків, соціально-психологічної детермінованості поведінки. Наслідком такого сприйняття світу є відсутність структурованої моделі світу і чітких морально-етичних принципів та оцінок. Зацікавленість письменників-постмодерністів зосереджена на хаотичній, розірваній свідомості особистості, яка адекватно відображає процес асоціативно-рефлекторного сприйняття світу.

Загальне гто у постмодерністській парадигмі – це своєрідна структура наратора, радше "авторська маска", проблема точок зору і суб'єктно-об'єктних зв'язків у тексті. Наратор у постмодерністській системі володіє специфічною естетичною рухомістю, що дає йому можливість розсувати межі художнього часу і простору, позбавляти його конкретності, надаючи моделям світоустрою універсального характеру. Письменників-постмодерністів характеризує особлива увага до самого процесу творчості, розкриття її механізмів. Проаналізовані англомовні постмодерністські тексти мають широкий спектр засобів графічної образності на рівні шрифту, способів написання і розташування частин тексту на сторінці й відносно один до одного. Сукупно це підвищує комунікативно-прагматичний потенціал текстової інформації і сприяє підсиленню її антропоцентричного спрямування. Текстова інформація первинно володіє стилістичною експресивністю, а також активно втягує читача у процес її дешифрування й інтерпретації. Шрифтові виділення, як один із засобів створення графічної образності, можна поділити на декілька основних типів: виділення курсивом, виділення жирним шрифтом, виділення, відмінним від основної гарнітури, розміром шрифту. Усі вони сприяють акцентуванню уваги читача на значимій у структурі твору інформації. Найуживанішими є курсивні виділення, які потенційно володіють низкою дискурсивних і експресивних значень. Виразні можливості шрифту автори також використовують у графічній передачі інтонації висловлення, тобто позначення голосу певного слова або фрази та її коливання. Зазвичай виразні можливості гарнітури і кегля шрифту використовують для відображення голосного мовлення та подекуди супроводжують вербальним маркером, репрезентуючи ту ж ідею, тобто лексемами на кшталт: *shout, cry, yell, scream, shriek, bellow, loudly, at the top of one's voice*. Наприклад: "A guy leans out the window and shouts: – *SOMEBODY'S OAN THIR HOLE THE NIGHT!*" [14, p. 129]; "She was forced to spin round and round like a top, and *screamed at the top of her voice, 'O BAAP! BAAPU-RÉ! BAAP-RE-BBAP-RE-BAAP!'*" [13, p. 186]. Іншим графічним феноменом є засоби просторово-композиційної образності, а саме нестандартне розміщення тексту на сторінці. За своїми функціями вони завжди є експресивними і можуть як полегшувати так і ускладнювати завдання вилучення текстової інформації для читача. Але це водночас сприяє утриманню зацікавленості читача і його активної участі у декодуванні частин постмодерністського тексту. Активне використання авторських ілюстрацій у постмодерністському тексті полегшують для читача завдання відтворити в уяві описувані предмети і персонажів. Вони можуть доповнювати, розширювати, підсилювати або замінювати вербальну частину повідомлення. Серед критеріїв опису авторських ілюстрацій у постмодерністському художньому тексті виділяємо композиційну завершеність ілюстрації і реалістичність зображення, з іншого боку, – схематичність і фрагментарність зображення (при ілюструванні речень або словосполучень). Іншим видом графічних невербальних засобів, які належать винятково до постмодерністського тексту, є запозичення графічних прийомів і символів зі сфери електронної комунікації. Це подано у вигляді переписки персонажів, яку виокремлює письменник через використання емотиконів; ігнорування перших букв на початку речення; використання цифр 2, 4 замість омонімічних буквосполучень (to, for); надмірне використання ?!; використання акронімів; використання інших графічних символів, як-от, @, *, & та ін. Ці засоби сигналізують про високу міру неформальності повідомлення, а також суттєво економлять текстовий простір. Наприклад: "The inbox is full of the evidence of Andre's infidelity. 'Hi big boy, enjoyed it 2. 3 x in nite is enuf 4 any1. Looking 4wood 2 2morrow...'" [12, p. 138]; "...that's y I was so tickled th@ u seemed 2 want 2 initi8 a deb8 about children. as if i want a br@! ... 4 you're not th@ way inclined, r u, clint'" [11, p. 327].

Отже, аналіз текстових фрагментів засвідчив, що структурно-композиційною особливістю англомовних постмодерністських текстів є параграфемна переакцентуація їхніх сегментів. Її суть полягає у порушенні загальноприйнятої системи графічного оформлення художніх текстів: у незвичному розміщенні абзаців, чер-

гуванні різних за формою і кольором шрифтів, застосуванні пробілів між окремими фрагментами тексту, незвичного розташування слів і рядків, властиві творчості М. Аміса, Дж. Барта, Д. Бартельма, Р. Федермана, Т. Пинчона, С. Рушді та ін. Розгляд параграфемних засобів дав можливість сформулювати картину їх використання, що своєю чергою дає змогу авторам творчо працювати з текстовою інформацією, візуально виділяючи важливі й цікаві фрагменти, а читачам – почувати себе співавторами і брати участь у декодуванні та інтерпретації постмодерністського художнього тексту.

Література:

1. Арнольд И. В. Графические стилистические средства / И. В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – М. : Просвещение. – 1973. – № 3. – С. 13-20.
2. Баранов А. Н. Воздействующий потенциал варьирования в сфере метаграфематики / А. Н. Баранов, П. Б. Паршин // Проблемы эффективности речевой коммуникации : сб. научно-аналитических обзоров. – М. : ИНИОН, 1990. – С. 41-115.
3. Вашунина И. В. Коммуникативно-функциональные особенности некодифицированных графических средств: на материале немецкого языка : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / И. В. Вашунина. – Минск, 1995. – 22 с.
4. Клюканов И. Э. Структура и функции параграфемных элементов текста : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / И. Э. Клюканов. – Саратов, 1983. – 19 с.
5. Куцкий В. В. Визуальный текст как носитель прагматических значений / В. В. Куцкий // Лингвистика текста и методика преподавания иностранных языков. – К. : Вища школа, 1981. – С. 48-53.
6. Месхишвили Н. В. Экспрессивные средства письменной коммуникации : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Н. В. Месхишвили. – М., 1990. – 27 с.
7. Плотников Б. А. Семиотика текста: Параграфемика : учеб. пособие / Б. А. Плотников. – Минск, 1992. – 190 с.
8. Федорчук М. М. Особливості пунктуації та графічної організації внутрішнього монологу / М. М. Федорчук // Іноземна філологія. – 1994. – Вип. 107. – С. 92-95.
9. Чепурных В. И. Прагматические и стилистические функции графических средств в художественном тексте / В. И. Чепурных // Текст и его компоненты как объект комплексного анализа : межвуз. сб. науч. тр. – Ленинград, 1986. – С. 124-131.
10. Шубина Н. Л. Невербальная семиотика печатного текста как область лингвистического знания / Н. Л. Шубина // Известия Российского государственного педагогического университета им А. И. Герцена. – 2009. – № 97. – С. 184-192.
11. Amis M. *Yellow Dog* / Martin Amis. – London : Jonathan Cape, 2003. – 340 p.
12. Kervin A. *The Wag's Diary* / Alison Kervin. – London : HarperCollins, 2008. – 267 p.
13. Rushdie S. *East, West / Sulman Rushdie*. – London : Vintage, 1995. – 216 p.
14. Welsh I. *Glue* / Irvine Welsh. – London : Jonathan Cape, 2001. – 469 p.